

Siemieńska, Renata

Problemy życia kulturalnego wsi podpułtuskiej - na przykładzie Borsuk

---

Rocznik Mazowiecki 6, 17-21

1976

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych oraz w kolekcji mazowieckich czasopism regionalnych mazowsze.hist.pl.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

RENATA SIEMIŃSKA

PROBLEMY ŻYCIA KULTURALNEGO WSI PODPUŁTUSKIEJ — NA PRZYKŁADZIE BORSUK

Omawiając zainteresowania i aktywność kulturalną mieszkańców Borsuk skoncentruję się na przedstawieniu pewnych wybranych zagadnień, a mianowicie na: 1) różnicach w typie aktywności poszczególnych generacji, 2) relacji między aktywnością w sferze kultury a aktywnością w innych dziedzinach, 3) czynnikach determinujących życie kulturalne Borsuk oraz mechanizmie działań mieszkańców wsi w tym zakresie.

Położenie wsi

Borsuki to jedna z wsi leżących w bezpośrednim otoczeniu Pułtuska, oddalona od niego zaledwie o 8 km. Jednakże usytuowanie z dala od drogi głównej (4 km), w enklawie między Narwią i lasem, powoduje, iż wieś ta bardziej żyje własnym życiem niż inne miejscowości znajdujące się tak blisko miasta. To położenie, jak się okazało w trakcie badań, zaważyło na sposobie i kierunku inicjatyw rozwijanych przez miejscową ludność. Borsuki są niewielką wsią rolniczą składającą się z 41 gospodarstw, zamieszkałą przez 196 osób; jedynie 16 osób ma stałe pozarolnicze źródła dochodu — pracując w lesie (5) lub dojeżdżając do pracy do Pułtuska (10) i Warszawy (1).

Czas wolny

W warunkach wiejskich czas wolny pojawia się nieregularnie i w różnych rozmiarach, jest wyznaczany przebiegiem oraz intensywnością prac przypadających na określoną porę cyklu wegetacyjnego czy zajęciami

związanymi z hodowlą. Dlatego obserwuje się duże wahania sezonowe w rozkładzie i strukturze zajęć wolnoczasowych. Rzecz charakterystyczna, prawie wszyscy rozmówcy stwierdzili, że obecnie, w porównaniu z poprzednimi okresami (np. przed II wojną), mają mniej wolnego czasu. Przyczyny tego są następujące: 1) pojawienie się nowych potrzeb (motocykle, telewizory itp.) skłaniających do zwiększenia ilości pracy dla uzyskania dodatkowych sum pieniędzy, 2) dokonujący się postęp w mechanizacji i chemizacji rolnictwa, 3) wprowadzenie nowych upraw, wprawdzie bardzo dochodowych, ale równocześnie pracochłonnych.

Zainteresowania kulturalne mieszkańców wsi

Wśród zajęć indywidualnych dominują: słuchanie radia, następne miejsce zajmuje czytanie gazet i książek, dalsze, samodzielne doksztalcanie. W każdym niemal domu znajduje się głośnik radiowy funkcjonujący bardziej na zasadzie hałasującego przedmiotu niż źródła celowo wybieranych audycji. Trzeba jednakże podkreślić, że dziennik radiowy jest dla mieszkańców wsi właściwie jedynym względnie systematycznym źródłem informacji o świecie. Gazety bowiem, choć regularnie dostarczane, budzą mniejsze zainteresowanie, gdyż 1) na czytanie trzeba przeznaczyć pewną ilość czasu, podczas którego nie można już nic innego robić, 2) wielu osobom sprawia ono pewną trudność, a tym samym czas niezbędny do poznania treści artykułu jest stosunkowo długi. Dotyczy to zwłaszcza osób starszych. Podobnie przedstawia się sytuacja z czytaniem książek. Z biblioteki (76 czytelników) głównie korzysta młodzież szkolna, jedynie 27,2% to osoby, które ukończyły dwudziesty rok życia; ponad 70% ogółu wypożyczających stanowią mężczyźni. Zaledwie kilka osób interesuje się postęпами nauki w zakresie agro- i zootechniki. Są nimi, co zresztą łatwe było do przewidzenia, właściciele najlepiej prowadzonych gospodarstw. Oglądanie audycji telewizyjnych nie stanowi istotnej pozycji w budżecie czasu; musi być uznane za zajęcie zbiorowe, gdyż we wsi są tylko dwa telewizory, przy czym większość osób korzysta ze znajdującego się w Domu Ludowym. Z innych zajęć zbiorowych można wymienić oglądanie filmów w kinie, przedstawień teatralnych, uczęszczanie na zabawy, udział w pracach amatorskiego zespołu teatralnego, uczestnictwo w zorganizowanych formach doksztalcania.

Jak wykazały badania, ludzie starsi, mający własną rodzinę i gospodarstwo, w odróżnieniu od młodzieży, biorą udział wyłącznie w imprezach organizowanych we wsi, w której mieszkają. Zaobserwowana prawidłowość pozwala wysnuć pewne wnioski dotyczące hierarchii wartości i potrzeb różnych pokoleń. Ten sam bowiem rolnik, który jest częstym go-

ściem miasta, gdy trzeba załatwić sprawy związane z prowadzeniem gospodarstwa (odstawy do punktu skupu, załatwienie w „urzędach” itp.), który przyjeżdża tutaj do kościoła parafialnego, nigdy nie uczestniczy w miejskich imprezach kulturalnych. Fakt ten niewątpliwie świadczy o wyraźnej drugoplanowości tzw. potrzeb kulturalnych (szkoda na nie wysiłku), ale równocześnie stanowi wyraz istniejącego w świadomości starszej generacji dystansu oddzielającego wieś od miasta, miejskie formy życia kulturalnego od wiejskich. Młodzież widząca w mieście chłonny rynek siły roboczej, drogę do masowego i szybkiego awansu społecznego, dysponująca równocześnie pewną swobodą przysługującą temu wiekowi, odnosi się już zupełnie inaczej do miasta. Trzeba jednakże zaznaczyć, że atrakcyjność Pułtuska dla młodych borsuczaków jest dość ograniczona. Chętnie jadą tam zabawić się i rozerwać, chętnie też zatrzymaliby się tam na jakiś okres czasu, ale punktem docelowym w dążeniu do awansu, do miejskiej stabilizacji jest dla większości osób dopiero Warszawa — „prawdziwe miasto”. (O Pułtusku jeden z informatorów powiedział: „Co tam jest, panie? Jeden ratusz”). Starsi bywają w miejskim teatrze i kinie, gdy są prowadzeni przez swych krewnych mieszkających aktualnie w mieście.

Bierni konsumenci. Organizatorzy życia kulturalnego

W imprezach rozrywkowych organizowanych w Borsukach uczestniczą na ogół wszyscy mieszkańcy, bez względu na wiek, płeć, zamożność i pozycję zajmowaną w społeczności wiejskiej. Występuje natomiast wyraźne zróżnicowanie w przypadku zajęć wymagających pewnej aktywności. I tak w przypadku amatorskiego zespołu teatralnego, zespołu muzycznego (który istniał do niedawna) czy zorganizowanego dokształcania w zakresie rolnictwa uczestniczą w nich przede wszystkim, jeśli nawet nie wyłącznie, ludzie w średnim wieku. Aktywność i rzutkość osób należących do tego właśnie pokolenia zdecydowały o wytworzeniu obecnego oblicza wsi. Borsuki z racji gleby (V, VI klasa) należące do biedniejszych wsi, posiadające stosunkowo niewielu mieszkańców, mają jednakże dobrze działający Dom Ludowy, bibliotekę, szkołę, a z innych instytucji: mleczarnię, nowoczesny sklep, niezłe prosperujące kółko rolnicze. Mają zatem na swym koncie osiągnięcia, którymi nie zawsze mogą pochwalić się znacznie bogatsze wsie. Wszystko to powstało po wojnie, przede wszystkim dzięki dużemu wysiłkowi miejscowego społeczeństwa, które realizuje projekty wysuwane przez wspomnianą poprzednio grupę osób. Działanie ich w sferze kulturalnej idzie zasadniczo w 2 kierunkach: 1) stworzenia warunków do korzystania ze środków masowego przekazu (dążność do zało-

zenia radiowęzła, zakupu telewizora do Domu Ludowego itp.), 2) przeobrażenia Borsuk w ośrodek nie tyle samodzielny, co posiadający własne „centrum” kulturalne (budowa Domu Ludowego z salą przystosowaną do wyświetlania filmów, prowadzenie punktu bibliotecznego przez jednego z miejscowych działaczy, przygotowywanie sztuk teatralnych przez miejscowy zespół amatorski, urządzenie zabaw itp.). Polityka kulturalna, jaką stara się prowadzić miejscowa grupa „aktywnych”, jest wyrazem dążności do zrealizowania upodobań pokolenia ludzi w średnim wieku. Pojawieniu się na wsi nowych zajęć wolnoczasowych towarzyszy równoczesny zanik tradycyjnych form, które w wielu wypadkach zostały już nie tylko zarzucone, ale i zapomniane.

Jak wykazała analiza aktywności wszystkich instytucji, a także kolejno powstających komitetów budowy w Borsukach, działają w nich zawsze ci sami ludzie. Również te same osoby są zawsze inicjatorami urządzanych tu imprez. Można nawet zaryzykować twierdzenie, że w przypadku Borsuk działają nie organizacje i różne instytucje, lecz zawsze ten sam określony zespół ludzi, i to bez względu na dziedzinę, w której wprowadzane są innowacje. Wyniki badań potwierdziły znaną skądinąd prawidłowość, że najlepszymi działaczami są ludzie cieszący się szacunkiem z racji swej postawy wobec pracy i uzyskiwanych w niej osiągnięć. Innowacje w sferze działań ekonomicznych są ściśle związane z innowacjami w sferze aktywności pozaekonomicznej (kulturalnej i społecznej).

Przedstawiając obecne zainteresowania kulturalne mieszkańców Borsuk, ich dorobek w tej dziedzinie, wypada cofnąć się kilkanaście lat wstecz, by wskazać, ile znaczy inicjatywa i zapał jednostki. Nie-realne, jak wydawało się początkowo, projekty przybyłego z zewnątrz nauczyciela rozbudziły potrzeby, doprowadziły do skonsolidowania wysiłków, a także ukierunkowały działania najaktywniejszych osób na następne lata. Fakt ten wymaga podkreślenia nie tylko dlatego, by wspomnieć o czynach niewątpliwie bardzo zasłużonego dla Borsuk człowieka. Fakt ten jest, co najważniejsze, żywym przykładem roli, jaką może odgrywać wiejska inteligencja w procesie modernizacji wsi.

Pokolenie młodzieży borsuckiej

Na wsi zostało jedynie 34% dzieci, które ukończyły szkołę podstawową w ciągu ostatnich dwudziestu lat. Jest to jaskrawy przykład ujemnych skutków masowej migracji do miasta. We wsi pozostały dziewczęta i chłopcy, którzy nie potrafiliby dać sobie rady w szkole średniej. Niemniej jednak w 5 przypadkach na 8 plany na przyszłość wiążą z podjęciem nauki i wyjazdem ze wsi. Dla młodzieży „kultura” nierozzerwalnie wiąże się

z miastem i oferowanymi przez nie atrakcjami, nie widzi ona możliwości i potrzeby transponowania jej na wieś. Wysuwane przez młodzież projekty modernizacyjne dotyczą głównie własnego gospodarstwa i rodziny: kupna nowych maszyn, wybudowania domu, zakupu motocykla, w przypadku wsi zaś postuluje ona przede wszystkim budowę drogi i wprowadzenie linii autobusowej. Nie podejmuje jednak żadnych działań dla zrealizowania proponowanych przez siebie zmian.

Mieszkańcy Borsuk w pełni doceniają zmiany, jakie nastąpiły w życiu ich wsi w ostatnim dwudziestoleciu. Przypisują je obecnym warunkom ustrojowym, a także, o czym była mowa, roli, jaką odegrał miejscowy nauczyciel (Cz. Dubiejek), z którym ściśle wiążą dzieje swoich społecznych akcji. Jednakże gdy chodzi o plany na przyszłość — sceptycznie oceniają możliwości rozwoju kultury na wsi, podając następujące powody: brak młodzieży i p. Dubiejka.

Charakteryzując dorobek kulturalny Borsuk w ostatnim 20-leciu, większy niż wielu innych wsi, oceniając aktywność mieszkańców w tej dziedzinie i porównując ją z miastem, należy pamiętać o bardzo ważnym momencie, że obecne osiągnięcia są w dużej mierze dziełem całej miejscowej społeczności. Można nawet stwierdzić, że pozornie mniej aktywni mieszkańcy wsi znacznie więcej wkładają starań i pracy, by uzyskać dostęp do kultury, niż przeciętny mieszkaniec miasta.

*

Przechodząc do postulatów nasuwających się w wyniku przeprowadzonych badań wypada zwrócić uwagę na kilka, jak się wydaje, szczególnie istotnych spraw, a mianowicie: 1) na konieczność pogłębienia pracy wychowawczej z młodzieżą szkolną, jak i tą, która ukończyła już szkołę podstawową, podniesienie w jej oczach prestiżu zawodu rolnika i rangi zadań, które przed nim stoją, rozbudzenie aspiracji kulturalnych związanych z życiem na wsi; dotyczy to zarówno szkoły, jak i działających tam organizacji politycznych i społecznych (PZPR, ZSL); 2) na konieczność zacieśnienia współpracy między działającymi na wsi organizacjami; 3) na konieczność szerszego oddziaływania przez miejscową inteligencję wiejską na dorosłą część społeczności wiejskiej, na potrzebę systematycznej współpracy z mieszkańcami. Właśnie ciągle i systematyczne oddziaływanie wydaje się w świetle przeprowadzonych badań jak najbardziej skuteczne; nie zastąpią go do-rywczo organizowane akcje.